

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

DEVELOPMENT OF ENTERPRISE POTENTIAL INCREASE STRATEGY IN TERMS OF GLOBALIZATION AND EUROPEAN INTEGRATION

Ольга ГОНЧАР,
кандидат економічних наук,
Хмельницький національний університет



Olha HONCHAR,
PhD in Economics,
Khmelnytsky National University

Створення в країні перспективних та тривалих умов для стійкого економічного зростання, динамічний розвиток суб'єктів господарювання можливо забезпечити лише шляхом сформованої системи управління їх потенціалом. Процеси глобалізації та входження України у світовий економічний простір зумовлюють необхідність нарощування й ефективного використання економічного потенціалу промислових підприємств, розширення можливостей його реалізації в процесі поглиблення інтеграції національної економіки у світові утворення. Особливий акцент при цьому слід робити на інноваційній та інтелектуальній складовій потенціалу.

Такі завдання обумовлюються необхідністю реалізації стратегічних орієнтирів нової сучасної парадигми зовнішньоекономічної стратегії як України в цілому, так і окремих підприємств, що виходять із товарами та послугами на міжнародні ринки за умов посилення конкуренції та зростання невизначеностей і ризиків. У контексті збільшення товаропотоків між Україною та країнами Євросоюзу актуалізується необхідність розвитку інноваційного та інтелектуального потенціалу євроінтеграції кожного підприємства, формування конкурентних переваг, підвищення конкурентоспроможності економіки в цілому. Саме це стає головною передумовою успішної адаптації до умов сучасного ринку. Якісна зміна ринкової діяльності підприємств повинна відбуватись за рахунок підвищення частки продажу продукції та послуг із високою доданою вартістю, високотехнологічними характеристиками. Це потребує розробки нового науково-методологічного підходу до формування ефективної системи управління потенціалом як цілісності так і його елементів – підсистем.

Дослідженням перерахованих проблем присвячені праці багатьох як іноземних, так і вітчизняних науковців. У останній період вчені концентрують увагу на дослідженнях потенціалу підприємства як інтегратора потенційних можливостей суб'єктів господарювання.

Однак обсяг досліджень і ступінь наукової розробленості проблеми управління формуванням використання потенціалу підприємства в цілому ще не можна назвати вичерпними. Диференціація досліджень елементів потенціалу, його структуризація, підходи щодо оцінки та комбінування їх взаємодії приводить до існування численних визначень і понять, вкладених у категорію економічного потенціалу. Крім того, динамічність, складність та високі темпи науково-технічного прогресу і трансформація суспільних відносин, євроінтеграція, що розвивається, постійно додають до існуючих питань нові аспекти, які вимагають наукового дослідження.

Метою статті є дослідження аспектів розробки стратегії розвитку

Обґрунтовано необхідність застосування стратегічних підходів до вирішення питань розвитку потенціалу вітчизняних промислових підприємств за умов глобалізації та євроінтеграції. Зроблено акцент на необхідності вдосконалення інноваційної та інтелектуальної складових як визначальних факторів підвищення конкурентоспроможності. Визначено стратегічні пріоритети та фінансові механізми розвитку потенціалу господарюючих суб'єктів. Зроблено висновки про необхідність врахування ризиків та невизначеностей при обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку потенціалу.

The necessity of use of a strategic approach to solve the issues of domestic industrial enterprise potential development in terms of globalization and European integration is grounded. The necessity of innovation and intelligent components improvement as determinants of increase in competitiveness is emphasized. Strategic priorities and financial mechanisms for increase of economic entities potential are defined. Conclusions about the necessity of taking into account the risks and uncertainties while grounding for a strategic course of enterprise potential development are made.

потенціалу підприємства за умов глобалізації та євроінтеграції, а також можливості зниження невизначеностей і ризиків.

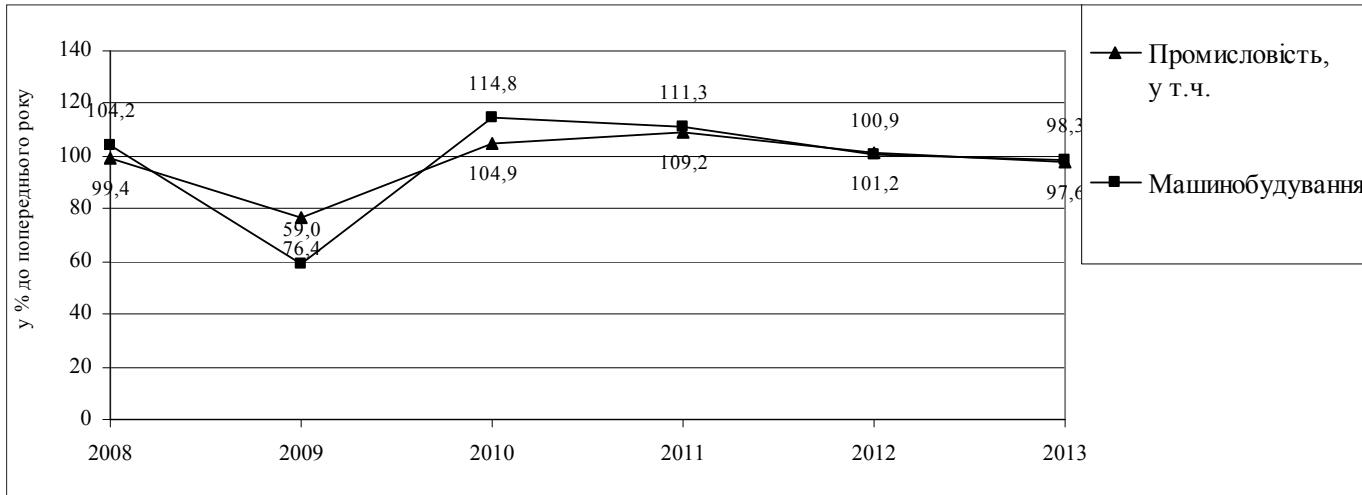
Глобалізація та євроінтеграція відкривають нові можливості як для України, так і для усіх підприємницьких структур. Одночасно інтеграція в міжнародний економічний простір формує нові ризики та невизначеності, може завдати суттєвих негативних наслідків для тих підприємств, які не обґрунтували ефективну стратегію формування й розвитку свого конкурентоспроможного потенціалу. Актуальність питань зростає в умовах загострення глобальної конкуренції, нав'язування інтеграційних правил поведінки, застосування загальних для всіх суб'єктів конкурентної боротьби принципів, правил і норм, поглиблення фінансової кризи, недосконалості вітчизняного законодавства.

Сучасна економіка є надзвичайно динамічною та багатогранною системою відносин, які формуються в умовах розширення невизначеностей, диференціації та зростання ризиків, особливо – економічних. Статус стратегічної переваги отримує доступ до ринків ресурсів, у першу чергу – ринків інноваційних продуктів та фінансових ресурсів. Конкурентні переваги отримують часто фінансово слабші підприємства, але ті, які мають можливість заливати дефіцитні ресурси, впроваджувати інновації. Відбуваються інтенсивні ринково-орієнтовані трансформаційні процеси, тому вектори формування потенціалу підприємств повинні спрямовуватись у напрямку впровадження інновацій, застосування та розвитку джерел формування фінансових ресурсів (із оптимізацією структури, збалансуванням коротко-, середньо та довгострокових), технічним переоснащеннем та впровадженням прогресивних технологій на підприємствах з метою підвищення безпеки та конкурентоспроможності економіки. Консолідуючим елементом стає не лише класично трудовий потенціал підприємств, а саме – інтелектуальний. Сприяння його розвитку та «включення» в діяльність підприємств через механізм мотивації повинні бути стрижнем стратегії розвитку потенціалу підприємств за умов євроінтеграції.

В Україні сформовано потужний промисловий комплекс. Однак економічна криза світового господарства, фінансова нестабільність більшості держав, у тому числі й України, є причинами дефіциту капіталу, зменшення обсягів виробництва й реалізації продукції, скорочення робочих місць, зниження темпів економічного розвитку, в тому числі і в машинобудівному комплексі [1].

У наукових джерелах наводиться статистика про те, що в економічно розвинутих країнах у машинобудуванні зазвичай виготовляється від 30 до 50% загального обсягу промислової

Рис. 1. Показники динаміки обсягів випуску промислової продукції у Хмельницькій області за 2008-2013 роки



Джерело: побудовано за даними [8]

продукції. Найбільшим цей відсоток є в Німеччині (53,6%) та Японії (51,5%); в Англії він становить 39,6%, Італії – 36,4%, Китаї – 35,4%. Деякі науковці підkreślують, що тільки такий рівень розвитку машинобудування забезпечує технічне переоснащення всієї промисловості кожні 7-10 років [2; 3; 4]. При цьому частка продукції машинобудування у ВВП країн Євросоюзу досягає 36-45%, у США – 40% [3; 4].

Розвиток вітчизняного машинобудування – це джерело формування промислового потенціалу України, що забезпечує експортні можливості, реалізацію завдань соціально-економічного характеру, самодостатність і конкурентоспроможність національної економіки в цілому. Машинобудування є вагомим сектором промисловості України. Тут функціонують понад 11 тис. підприємств, серед них – понад 82% малих, близько 1,5% великих та 16% середніх [2]. У машинобудуванні зосереджено понад 15% вартості основних засобів і майже 6% оборотних активів вітчизняної промисловості, понад 22% кількості найманіх працівників. Однак частка машинобудування в структурі промисловості України має негативну тенденцію до зниження і є недостатньою для забезпечення ефективності євроінтеграції. Так, якщо в 1991 році частка машинобудування в структурі промислового виробництва складала понад 30%, то в останні роки вона ледве перевищує 10% [2; 4]. Таким чином, цей показник навіть у відносних величинах у 2-2,5 раза менший, ніж у розвинутих країнах світу. Це, на нашу думку, є основною причиною відставання української промисловості за технічним рівнем від промислово розвинутих країн. Близько 50% виготовленої в Україні продукції машинобудування експортується, однак величина імпорту цієї продукції більш ніж у 2 рази перевищує обсяги її експорту.

Основні напрямки стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 роки передбачають, що розвиток машинобудування повинен відбуватися випереджаючими темпами і має забезпечити насамперед зростання випуску конкурентоспроможної інноваційної продукції для потреб внутрішнього ринку – переважне оновлення основних виробничих фондів української економіки. Такі зміни повинні мати місце як у народно-господарському комплексу в цілому, так і в усіх регіонах [5]. Нами проводилося детальне дослідження формування економічного потенціалу промислових підприємств Хмельницької області. Головними приоритетами розвитку виробничо-економічного потенціалу Хмельницької області та стратегічними завданнями на період до 2015 року відповідно до «Стратегії економічного та соціального розвитку Хмельницької області на 2004–2015 роки» визначено прискорений розвиток машинобудування та оновлення основних фондів цієї галузі [6].

До настання економічної кризи 2008 року машинобудування займало лідеруючі позиції щодо темпів обсягів реалізації продукції серед інших галузей промисловості. У першому півріччі 2008 збільшення виробництва по галузі становило 29,5% (у середньому по промисловості – 7,7%). Машинобудування почало активно виходити на зовнішні ринки. У січні 2009 обсяги виробництва в машинобудуванні зменшилися в порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 58,3% [7].

У контексті задекларованих тверджень було проведено порівняльний аналіз господарської діяльності підприємств машинобудування Хмельниччини з метою визначення того, наскільки їх реальний стан відповідає бажаному. Результати аналізу показників динаміки темпів зростання виробництва продукції промислових підприємств Хмельниччини представлено на **рис. 1**.

Так, для промислового комплексу Хмельниччини, як і України в цілому, є характерною висока нестабільність динаміки. Після економічної кризи мало місце зменшення попиту на продукцію на як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. У 2008–2009 роках мав місце суттєвий спад обсягів виробництва продукції як у промисловості загалом, так і щодо продукції машинобудування.

Однак, починаючи із 2010 року, підприємства машинобудування забезпечили зростання виробництва (114,8% в порівнянні із 2009 роком). Крім того, у 2010 темпи зростання виробництва продукції машинобудування суттєво перевищили динаміку виробництва продукції промисловості (114,8 % проти 104,9%), хоча і не досягли докризового рівня (**рис. 2**).

Машинобудівна промисловість відрізняється від інших галузей низкою специфічних особливостей, які впливають на формування потенціалу промислових підприємств. Так, дана галузь є науково-емною, її розвиток може бути швидким і ефективним за умови впровадження у виробництво нових технологій, інноваційних проектів. Тому, як уже зазначалось, особливу увагу слід приділяти розвитку інноваційної складової потенціалу [9]. Це насамперед забезпечується інтеграцією (об'єднанням, спільною роботою) науково-дослідних установ із заводами, а також інтенсифікацією власних науково-дослідних зусиль. Okрім цього, промислова галузь і особливо машинобудування є трудомісткими. Для їх розвитку необхідні трудові ресурси високої кваліфікації. Процеси їх забезпечення вирішуються формуванням трудового та інтелектуального потенціалу. У цілому продукція машинобудування характеризується високою металомісткістю, матеріаломісткістю та енергоємністю, що вимагає прискіпливої уваги до використання ресурсних складових економічного потенціалу.

Машинобудівні підприємства мають розгалужені виробничі зв'язки, часто інтегрують зусилля із різноманітними підприємствами



галузі та з підприємствами інших галузей. Крім вітчизняних підприємств відбувається кооперація із зарубіжними підприємствами. Експорт продукції підприємств машинобудування України становить 53% від обсягу реалізованої продукції галузі. Продукція експортується до 74 країн світу. При цьому експорт до країн СНД у 2013 році становив 90,8% від загального обсягу експорту, в тому числі до Російської Федерації – 68,2% загального обсягу експорту (75,1% експорту до країн СНД) [10].

Враховуючи події минулого 2014 року, а також тенденції у змінах партнерських взаємовідносин із підприємствами Росії та підприємствами тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, слід зазначити що не лише збільшуються невизначеності господарської діяльності, але й зростають ризики її ведення, розміри можливих додаткових витрат і втрат, скорочення попиту на «традиційні» види продукції, «звуження» ринків збути [11].

Констатуючи те, що суттєвого прискорення розвитку машинобудівної галузі у 2013-2014 роках не відбулося (мало місце зменшення промислової продукції), а також враховуючи очікувані негативні тенденції та ризики, слід зробити висновок, що галузь машинобудування потребує суттєвого реформування у напрямку прискореної реконструкції, диверсифікації виробництва, модернізації та розширення асортименту продукції, оновлення партнерських взаємовідносин, значною мірою встановлення їх на засадах кластеризації. Саме ці аспекти мають бути покладені в основу побудови стратегії розвитку економічного потенціалу машинобудівної галузі в цілому й окремих підприємств.

Удосконалення практики управління потенціалом машинобудівних підприємств повинно базуватись на ґрунтовному аналізі та виваженому врахуванні факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. Проблема полягає у невизначеності та мінливості багатьох ключових питань господарської діяльності, які поглинюються в сучасних умовах.

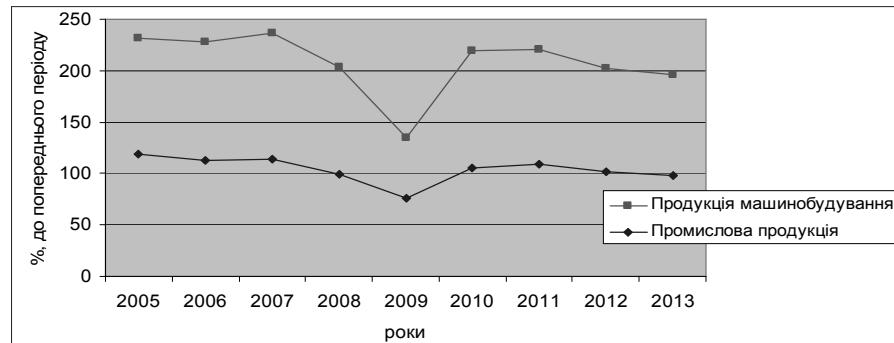
Однак при цьому із розвитком глобальних та євроінтеграційних процесів підвищується роль факторів зовнішнього середовища як реальних можливостей розширення сфер та видів діяльності підприємств, можливостей забезпечення стратегічного розвитку їх потенціалу [12]. У цьому зв'язку потребує вдосконалення системи управління формуванням і використанням можливостей. Стрижнем цієї системи є потенціал підприємства, який у просторі та часі повинен ефективно та опереджувально адаптуватися до невизначеностей і змін.

Нині економічна наука намагається вивчити світовий досвід управління як передумову подальшого швидкого прогресу нашого суспільства, виявити внутрішні рушійні сили економіки, чинники та резерви значного якісного зростання й удосконалення. У цьому контексті постає невідкладне методологічне завдання – систематизувати, розкрити й оцінити теоретичний арсенал, визначити шляхи обґрунтованого та найбільш ефективного прискорення соціально-економічного розвитку.

Початковою ідеєю, що відображає сутність моделі стратегічного управління потенціалом підприємства, є ідея необхідності врахування та оптимізації взаємозв'язку і взаємовпливу зовнішнього та внутрішнього середовища при визначенні цілей підприємства та напрямків розвитку його потенціалу. Тому стратегії виступають як інструменти досягнення цілей, у свою чергу для реалізації стратегій необхідно, щоб усе підприємство функціонувало, а елементи його потенціалу використовувались у стратегічному режимі.

Модель стратегічного управління потенціалом підприємства лежить в основі стратегічного способу мислення, обґрунтування

Рис. 2. Індекси зміни обсягів продукції промисловості Хмельницької області за 2005 – 2013 роки



Джерело: побудовано за даними [8]

управлінських рішень, а її застосування характеризується специфічними рисами. Основні з них такі:

1) враховуючи характеристику підприємства як відкритої соціально-економічної системи, необхідно управління його потенціалом здійснювати на засадах цільового, системного, комплексного, синергетичного та ситуаційного підходів. Лише таким чином забезпечується максимальна ефективність використання ресурсного потенціалу та можливості розвитку в перспективі;

2) статус стратегічного ресурсу отримує інформаційний потенціал. Вірогідна та оперативна інформація формує переваги підприємств у конкурентній боротьбі, дає змогу визначити зміст та послідовність дій щодо змін на підприємстві завдяки зменшенню невизначеності ситуації;

3) ґрунтовний факторний аналіз, дослідження умов функціонування підприємства, встановлення щільноти зв'язків і залежностей, що забезпечують швидку результативну адаптацію до динамічного зовнішнього середовища, збалансування елементів потенціалу та можливість отримання синергетичного ефекту використання ресурсної складової;

4) необхідність та можливість прогнозування результатів управлінських рішень щодо формування й використання потенціалу підприємства. Formується можливість попередження негативних наслідків, удосконалення комунікацій, коригування дій та стратегій;

5) застосування загальних та специфічних методів, інструментів і важелів управління потенціалом підприємства.

Наведені характеристики не повністю відображають сутність моделі стратегічного управління, але дають змогу визначити найбільш суттєві її складові. Стратегічне управління потенціалом підприємства відбувається через механізм управління, основні складові якого наведено на рис. 3.

Існує багато описів послідовності проходження окремих етапів стратегічного управління підприємством та його потенціалом.

Рис. 3. Складові механізму стратегічного управління потенціалом підприємства





На практиці процес стратегічного управління неможливо організувати як послідовність точних, розділених між собою етапів: часто виникають непередбачувані обставини, оскільки більшість робіт виконується одночасно, спостерігається повернення до вже «пройдених» етапів для уточнення; розмивається межа між окремими етапами та видами робіт. Окрім цього, стратегічне управління потенціалом підприємства, визначення векторів його розвитку не може відбуватись ізольовано від внутрішніх змін: кризові ситуації, неузгодженості, конфлікти або, навпаки, прогресивні досягнення в певній сфері знань, діяльності, інноваційні здобутки знаходять своє відображення в управлінні потенціалом і роблять його процесом динамічним і безперервним.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що перспективи подальшого розвитку інтеграції України і ЄС потрібно визначати з урахуванням можливостей конкурентоспроможного потужного національного інноваційного потенціалу та його взаємодії з європейським і світовим інноваційним простором на взаємовигідних умовах. За цих умов на перший план виходить завдання забезпечення зростання потенціалу кожного господарюючого суб'єкта. У даному контексті особливої актуальності набувають аспекти розробки виваженої стратегії розвитку потенціалу підприємств.

У сучасних умовах євроінтеграції підприємства особливо часто стикаються із невизначеністю та ризиками, непередбачуваними ситуаціями, коли еволюційні підходи, побудова екстраполяційних прогнозів та планів за «прирістними» методами не можуть забезпечити правильної орієнтації розвитку в майбутньому, а отже, виживання та можливості забезпечення ефективності діяльності. Вирішувати ці проблеми слід шляхом застосування методів стратегічного управління потенціалом підприємства як багатопланового, управлінського процесу, який допомагає формувати та виконувати ефективні стратегії формування й розвитку потенціалу, спрямовані на результативне балансування взаємовідносин між підприємством, включаючи його окремі частини, та зовнішнім середовищем, а також досягнення встановлених цілей, формування нових можливостей і переваг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдей О.К. Тенденції розвитку машинобудівного комплексу України: сучасний стан та перспективи / О.К. Авдей // Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою: зб. наук. праць ДонДУУ. – Т. XIII. – 2012. – С. 143–147.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
3. Коваленко Е.О. Машинобудівнє в контексті активизації глобалізаційних процесів в мировій економіці / Е.О. Коваленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2009_3/1404.pdf.

4. Машиностроение Украины: текущие тенденции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minpromt.ua/print/755.html>.
5. Стратегія економічного і соціального розвитку України на 2004 – 2015 pp. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/493/2004>.
6. Стратегія економічного та соціального розвитку Хмельницької області на 2004–2015 роки: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obrada.km.ua/doc/strategija2010.pdf>.
7. Міністерство промислової політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: industry.kmu.gov.ua.
8. Сайт головного управління статистики у Хмельницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.km.ukrstat.gov.ua>.
9. Гончар О.І. Інтелектуальний потенціал як один із основних факторів розвитку промислового підприємства / О.І. Гончар, В.М. Намясенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, 2013. – № 3, Т. 2. – С. 55–58.
10. Статистичний збірник Хмельниччина – 2013 / За ред. Л.О. Хамської – Хмельницький : Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2014. – 161 с.
11. Гончар О.І. Ідентифікація ризиків в управлінні потенціалом підприємства / О.І. Гончар // Europejskie Studia Spoleczno-Gospodarcze / – Polska : Europejskie Stowarzyszenie Promociji Nauki. – 2013. – № 1. – С. 20–33.
12. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної Європи: наукова доповідь / за ред. акад.. НАН України В.М. Гейця; чл.-кор. НАН України А.І. Даніленка, чл.-кор. НАН України, д-р екон. наук Т.О. Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2015. – 104 с.

REFERENCES

1. Avdey O.K. Tendentsiyi rozvityku mashynobudivnogo kompleksu Ukrayiny: su-chasny stan ta perspektivy [Trends in development of the machine-building complex of Ukraine: current state and prospects]. Rozvytok finansovykh metodiv derzhavnoho upravlinnya natsional'noyu ekonomikoyu: zb. nauk. prats'. DonDUU, vol. XIII, 2012, pp. 143–147 [in Ukrainian].
2. The official website of the State Statistics Committee of Ukraine. Available at: www.ukrstat.gov.ua [in Ukrainian].
3. Kovalenko E.O. Mashinostroenie v kontekste aktivizacii globalizacionnyh processov v mirovoj ekonomike [Mechanical engineering in the context of enhancing the processes of globalization in the world economy]. Available at: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2009_3/1404.pdf [in Russian].
5. Strategy of economic and social development of Ukraine for 2004 – 2015. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/493/2004> [in Ukrainian].
6. Strategy for economic and social development in Khmelnytsky region for 2004 – 2015. Available at: <http://obrada.km.ua/doc/strategija2010.pdf> [in Ukrainian].
7. The Ministry of Industrial Policy of Ukraine. Available at: <http://industry.kmu.gov.ua> [in Ukrainian].
8. The website of Central Statistical Office in Khmelnytsky region. Available at: <http://www.km.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Honchar O.I., Namyslenko V.M. Intelektual'nyy potentsial yak odyn iz osnovnykh faktoriv rozvityku promyslovoho pidpryyemstva [Intellectual potential as one of the key factors in the development of industrial enterprise]. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky, 2013, no. 3, vol. 2, pp. 55–58 [in Ukrainian].
10. Khams'ka L.O. Statystychnyy zbirnyk Khmel'nychchyna [Statistical Yearbook Khmelnytsky]. Khmel'nyts'ky, Holovne upravlinnya statystyky u Khmel'nyts'koy oblasti, 2014, 161 p. [in Ukrainian].
11. Honchar O.I. Identifikatsiya ryzykiv v upravlinni potentsialom pidpryyemstva [Identifying potential risks in managing enterprise's potential]. Europejskie Studia Spoleczno-Gospodarcze, Polska, Europejskie Stowarzyszenie Promociji Nauki, 2013, 1, pp. 20–33 [in Ukrainian].
12. Heys' V.M., Danylenko A.I., Ostashko T.O. Implementatsiya Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoy ta YeS: rekomendatysi na osnovi dosvidu krayin Skhidnoyi Yevropy [The implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU: recommendations based on the experience of Eastern Europe]. NAN Ukrayiny, Kyiv, 2015, 104 p. [in Ukrainian].

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»
з 2011 року представлений
у міжнародній економічній
наукометричній базі RePEc.
У зв'язку з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року

змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією
в наступних
номерах журналу
і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>